

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Vuxna inlärares användning av löst sammansatta partikelverb

Maria Searle

Specialarbete, SSA136 15 hp
Svenska som andraspråk
VT 2015
Handledare: Ingegerd Enström

Sammandrag

Denna studie undersöker partikelverb i skriftlig produktion av 42 vuxna inlärare med svenska som andraspråk på avancerad nivå. Inlärarna med 23 olika modersmål studerade kursen *Svenska som främmande språk – behörighetsgivande kurs* vid Göteborgs universitet och producerade då 42 inträdesuppsatser och lika många slutprovsuppsatser.

En av frågorna i min uppsats är om partikelverbsfrekvensen ökar från tillfället när studenterna skrev inträdesuppsatserna till dess att de skrev slutprovsuppsatserna, vilket det visar sig att den inte gör. Orsaken torde vara att partikelverben är så komplexa att det tar längre tid än en termin för att se en utveckling av frekvensen. En annan fråga är hur partikelverbsfrekvensen i inträdesuppsatserna förhåller sig i jämförelse med uppsatser skrivna av gymnasieelever i en delstudie ur Enströms *Feltyper i invandrargymnasisters användning av partikelverb, prefixverb och reflexiva verb* från 1990. De vuxna studenterna med svenska som andraspråk hade hälften så många partikelverbsförekomster i sina uppsatser som gymnasieeleverna med svenska som andraspråk vilket kan bero på att de vuxna eleverna haft kortast vistelsetid i Sverige av de tre grupperna och därmed minst informell inläring.

I denna undersökning kartläggs också förekomsten av lexikaliserade respektive icke-lexikaliserade partikelverb i de vuxna inlärnarnas uppsatser. Från inträdesuppsatserna till slutprovsuppsatserna hade andelen lexikaliserade partikelverb i förhållande till det totala antalet partikelverb ökat något. Antalet unika partiklar undersöks också men där sker heller inte en utveckling under terminen. Sist görs en felanalys av partikelverb med fokus på tillägg, bortfall och utbyte av partikel. Felen är väldigt få vilket kan bero på bristande kunskap om partikelverb och/eller att studenterna undviker risken att göra fel med ett så komplext fenomen som partikelverb.

Nyckelord: *partikelverb, ordförråd, svenska som främmande språk/svenska som andraspråk*

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Bakgrund.....	1
1.2. Syfte och forskningsfrågor.....	2
2. Teoretisk bakgrund.....	4
2.1. Svårigheter vid ordinlärning.....	4
2.2. Ord i kombination.....	6
2.3. Definition av partikelverb.....	7
3. Tidigare forskning.....	9
4. Material och metod.....	12
4.1. Material och informanter.....	12
4.2. Undersökningens validitet och reliabilitet.....	16
5. Resultat.....	18
5.1. Partikelverb - frekvensförhållande.....	18
5.2. Lexikaliserade partikelverb - frekvensförhållande.....	19
5.3. Icke-lexikaliserade partikelverb – frekvensförhållande.....	21
5.4. Partiklar – frekvensförhållande.....	22
5.5. Felaktiga partikelverb.....	24
5.5.1. Tillägg av partikel.....	25
5.5.2. Bortfall av partikel.....	26
5.5.3. Utbyte av partikel.....	26
5.5.4. Övriga fel.....	28
6. Sammanfattning, diskussion och slutsatser.....	29
7. Litteraturförteckning.....	34

Bilaga 1: Excerperade partikelverb

Bilaga 2: Excerperade partiklar

Tabellförteckning

Tabell 1. Antal studenter med olika modersmål	13
Tabell 2. Partikelverb i inspirationsmaterial samt frekvensen i studenternas uppsatser	17
Tabell 3. Antal partikelverb	18
Tabell 4. Antal partikelverb per sida i jämförelse med Enströms studie	19
Tabell 5. Antal lexikaliserade partikelverb	20
Tabell 6. Excerperade lexikaliserade partikelverb	20
Tabell 7. Antal icke-lexikaliserade partikelverb	21
Tabell 8. Excerperade icke-lexikaliserade partikelverb	21
Tabell 9. Antal unika partiklar	22
Tabell 10. Antalet unika partiklar per sida i jämförelse med Enströms studie	22
Tabell 11. Partikelvariation vid <i>gå</i> och <i>komma</i> i jämförelse med Enströms studie ..	24
Tabell 12. Felaktig partikelverbsanvändning	25

1. Inledning

”I begynnelsen var ordet...”

Som nyanländ i ett främmande land är kunskap om ord det som kan öppna en väg in i samhället. Först lär man sig enstaka ord för att sedan lära sig språkets form till dess att man uppnått en basfärdighet i språket. För att nå ända fram till målspråksfärdighet är det sedan ofta just orden man måste fortsätta arbeta med. I följande stycke beskrivs en del svårigheter man kan möta på vägen.

1.1. Bakgrund

Om man vill lära sig svenska är just ordförrådet en av de viktigaste sakerna att bemästra. Även när inlärare av svenska som andraspråk kommit upp på en relativt hög språkfärdighetsnivå är det ”ofta ordförrådet som är den begränsande faktorn” (Enström 2010:21). Av orden som kan delas upp i ordklasser är verben särskilt svåra att lära sig eftersom de är de minst självständiga och kan ”förekomma i många olika sammanhang och är mycket mindre kontextberoende än substantiven” (Enström 2013:185).

Ett annat tangerande område som är problematiskt vid inläringen är ordkombinationer. Problemet består i att inläraren kan ha svårt att uppfatta ordkombinationer som semantiska enheter där den sammanlagda betydelsen inte alltid kan härledas ur de delar ordkombinationen är uppbyggd av. Partikelverb är en slags ordkombination som består av verb och partikel. Partikeln kan vara en preposition eller ett adverb. Partikelverb utmärker sig genom att verbet uttalas trycksvagt medan betoningen ligger på partikeln. Exempelvis om *Lisa hälsar på Kalle* betyder det att hon säger hej till honom men i fallet med partikelverb betonas partikeln *Lisa hälsar på Kalle* vilket då får betydelsen att hon är på besök hos honom. Eftersom partikelverb faller inom både kategorin verb och ordkombinationer

utgår jag ifrån att just partikelverben är en stor utmaning för inlärare av svenska som andraspråk även på avancerad nivå.

Partikelverb kan delas in i fast sammansatta och löst sammansatta partikelverb. Fast sammansatta partikelverb är när partikeln fungerar som ett prefix till huvud verbet som i *uppskjuta* och löst sammansatta partikelverb är när verbet och partikeln står separat men tillsammans fungerar som en semantisk enhet, som i *skjuta upp*. Partikelverb kan även delas in i lexikaliserade och icke-lexikaliserade partikelverb. I fallet med de lexikaliserade partikelverben ändrar partikeln helt betydelsen av verbet som i *kasta upp*, där *kasta* i sig har betydelsen att ”slänga” men i kombination med *upp* betyder att ”kräkas”. När det gäller de icke-lexikaliserade partikelverben preciserar partikeln huvud verbet som i *dö ut* där partikeln *ut* tillför betydelsen att något ”sakta men säkert” dör eller försvinner.

1.2. Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna uppsats är att studera förekomsten av löst sammansatta partikelverb i uppsatser skrivna av vuxna inlärare med svenska som andraspråk på avancerad nivå. Min hypotes är att det kommer att finnas mycket få löst sammansatta partikelverb i inlärnarnas uppsatser då partikelverb är mycket svåra att lära sig. Inläraren behöver därför få långvarig exponering av språket för att till fullo lära sig partikelverbens semantiska egenskaper och användning. Jag tror därför att inlärnarna använder sig av en undvikandestrategi om de överhuvudtaget är bekanta med företeelsen partikelverb. Om frekvensen av partikelverb ökade efter en termins studier av *Svenska som främmande språk, behörighetsgivande kurs* är ytterligare en aspekt jag vill studera. Hur stor partikelverbsfrekvensen är i förhållande till de gymnasieelever vars uppsatser Enström undersökte i en del av sin studie *Feltyper i invandrargymnasisters användning av partikelverb, prefixverb och reflexiva verb* (1990) är ett annat undersökningsmoment. Min hypotes är att ”intensiteten i kontakten med målspråket” (Enström 1990:14) har betydelse för partikelverbsfrekvensen. Detta torde innebära att de vuxna inlärnarna som endast vistats i Sverige i ett fåtal år har lägre andel partikelverb i sin skriftliga produktion än gymnasieeleverna med svenska som andraspråk. Vidare kommer jag att

undersöka hur fördelningen mellan lexikaliserade och icke-lexikaliserade partikelverb ser ut samt hur många unika partiklar som finns i uppsatserna. Sist utför jag en felanalys av de fel som uppstått i bruket av partikelverb med fokus på bortfall, tillägg och utbyte av partikel. Mina forskningsfrågor är således:

1. Ökar förekomsten av löst sammansatta partikelverb hos studenter på den behörighetsgivande kursen efter en termins studier?
2. Hur ser partikelverbsfrekvensen ut i jämförelse med uppsatser skrivna av gymnasieelever med svenska som första- och andraspråk?
3. Hur ser fördelningen av lexikaliserade och icke-lexikaliserade partikelverb ut och förändras den efter en termins studier?
4. Vilka unika partiklar återfinns i uppsatserna och hur många är de?
5. Hur många och vilka sorts fel görs i bruket av partikelverb?

2. Teoretisk bakgrund

Ett barn som ska lära sig sitt modersmål har många år på sig att i en naturlig och informell miljö nå en avancerad språknivå. Denna informella språkinlärningsprocess kan kallas språktillägnande. När en individ som vuxen ska lära sig ett språk blir det ofta i skolmiljö på ett formellt och strukturerat sätt och då kallas det språkinläring (Kraschen 1981 [www]). För skolbarn med svenska som andraspråk förekommer i allmänhet både formell såväl som informell språkinläring.

Medan fonologin och syntaxen är slutna system som man, med mycket möda, kan bemästra är ordförrådet ”ett öppet system vilket innebär att nya ord hela tiden kan införlivas” (Enström 2010:22). Alltså finns det många aspekter av språket inläraren måste bemästra men det som ofta beskrivs som ett kvarvarande problem när en basfärdighet har uppnåtts är ordförrådet.

2.1. Svårigheter vid ordinläring

Kunskap om ett ord kan man ha i olika hög grad, från att aldrig tidigare mött ett ord till att kunna använda det i många olika situationer. Man kan också dela in kunskapen om ett ord i receptivt och produktivt ordförråd. Det receptiva ordförrådet är i bruk när man exempelvis läser eller när man lyssnar på tal. Då kan det ofta räcka att man har en ungefärlig kunskap om betydelsen av ett ord. När man skriver eller talar använder man sitt produktiva ordförråd och då ställs högre krav på att man har kunskap om många olika sidor av ord (Nation 2013:48-50).

Ett ords svårighetsgrad kan bero på med vilken frekvens det förekommer i en inlärares input. Allmänna ord förekommer i många olika sammanhang medan mindre frekventa ord ofta är ämnesrelaterade och därmed förekommer mindre ofta (Enström 2013:171). Ibland kan dock frekventa ord vara svåra att förstå till fullo på grund av deras stora betydelseomfång och vida användningsområde (Enström 2013:184).

Ett ords ursprung spelar också roll vid inläring. Ett ord med latinskt/grekiskt ursprung, som också finns i engelskan, kan vara ett mindre frekvent ord men är lätt att förstå för inläraren med förkunskaper i det språket eller andra besläktade språk.

Ordens ordklassstillhörighet kan ha betydelse för svårighetsgraden vid inläringen. Substantiv är exempelvis ofta självständiga ord som går att knyta till speciella ämnesområden och det blir därför lättare att utröna betydelsen av dessa. Verb däremot är mindre semantiskt självständiga, det vill säga mindre kontextbundna än substantiv och har dessutom en ”stor mängd syntaktiskt information” (Enström 2013:185), vilket försvårar inläringen.

Konkreta ord är i allmänhet lättare än abstrakta att lära in eftersom de har ett klart och entydigt innehåll, är lätta att kategorisera och att komma ihåg (Enström 2013:185). Men för en andraspråksinlärare kan de konkreta orden ibland vara svårare än de abstrakta. Laufer beskriver hur engelskspråkiga inlärare av hebreiska har problem att förstå de två sorters benämningar som finns för ordet blå i hebreiskan (2011:150). Detta illustrerar hur för oss enkla konkreta ord kan utgöra svårigheter för andraspråksinläraren. De abstrakta orden kan däremot ibland vara enkla för andraspråksinläraren då denne bara behöver lära sig ett nytt ord för ett redan bekant koncept (Laufer 2011:150). Att säga att alla konkreta ord är lätta och alla abstrakta ord är svåra är därför en stark förenkling.

En annan dimension en inlärare måste lära sig är ords stilmnivå, det vill säga vilka ord som är stilmässigt neutrala och vilka som är formella eller vardagliga. Till exempel kan ordet *anknyta* ha en högre stilmässig nivå än *knyta an*. Ord kan också ha olika värdeladdningar som signalerar talarens egen inställning (Enström 2013:189).

En aspekt av ordinläring som Laufer belyser är hur inläraren måste ha kunskap om vilka ord som är generella och vilka som är mer specifika. Generella ord kan användas i många olika kontexter och sammanhang medan de mer specifika ordens användning är begränsade till speciella områden inläraren måste ha grepp om. Laufer exemplifierar detta genom de engelska orden *put* och *impose* vilka kan betyda samma sak. Laufer noterade att inlärare av hebreiska föredrog att använda det ord på hebreiska som motsvarar engelskans *put* framför ordet *impose* (Laufer 2011:150-151). Detta kan förklaras med att ordet *put* tillhör kategorin generella ord medan *impose* tillhör de specifika.

2.2. Ord i kombination

Att ha kunskap om ett ord innebär att ha kunskap om vilka ord det vanligtvis förekommer tillsammans med (Nation 2013:83), det vill säga vilka ordkombinationer som är idiomatiska i språket. Det är av största vikt för en inlärare av svenska att lära sig vilka ord som tillsammans utgör ordkombinationer, vilka kan vara kollokationer, det vill säga ord som har en benägenhet att uppträda tillsammans som exempelvis *fatta beslut*. Det som ytterligare kan innebära en tung inlärningsbörda för inläraren är att en del kollokationers betydelse modifieras eller ändras när orden uppträder tillsammans. Ett exempel på det är idiom som är fasta uttryck vars innebörd inte framgår av de ingående ordens betydelse. Dessa enheter av ord är problematiska eftersom de kan ge inläraren en illusion av att ha förstått ett uttryck ord för ord när idiomets innebörd egentligen är en helt annan.

Not only is there more than one word to learn, but also there is little or no clue whatsoever as to the meaning of the idiom from the meaning of each individual word that builds it up. (Laufer 2011:151)

För en talare av svenska som förstaspråk växer kunskapen fram om hur orden kombineras i större lexikala enheter ”till följd av intensiv och långvarig exponering för språket” (Enström 2013:190). En individ med svenska som andraspråk som från ung ålder växer upp där målspråket talas får en långvarig men kanske inte lika intensiv exponering som förstaspråkstalaren får. Inläraren som först som vuxen lär sig ett andraspråk har inte heller fått långvarig exponering av språket, vilket torde för denne innebära bristande kunskaper om hur ord kan kombineras. Hur sedan betydelsen av orden ibland modifieras eller helt förändras när de ingår i kollokationer och hur dessa ordkombinationer används kan också utgöra en utmaning.

2.3. Definition av partikelverb

Partikelverb är ett slags semantisk enhet där verb och partikel tillsammans bär upp betydelsen. Partikeln kan bestå av en preposition eller ett adverb som modifierar eller helt ändrar betydelsen av verbet (Enström 2010:72). Jörgensen och Svensson beskriver att partikeln är ett tryckstarkt oböjligt led (1987:51). Utmärkande för partikelverb är alltså att betoningen inte ligger på verbet utan på partikeln. I motsatt mening kan man säga att om betoningen ligger på verbet är det inte ett partikelverb utan verb följt av preposition. Dock förhåller det sig så att om ett partikelverb följs av ett betonat objekt får partikeln en ganska svag betoning, som i meningen ”Eva hoppade över Bengt” där det unika i att just Bengt hoppats över ska betonas. (Holmgren Ording 1998:5,9). Enligt Norén finns det också forskare som räknar oböjda substantiv som partiklar i uttryck som *äga rum* (1996:1). Holmgren Ording nämner att kollokationer som består av verb och betonat substantiv ibland räknas som partikelverb som i *spela roll* (1998:6) även om det inte är den vanligaste definitionen. Jörgensen och Svensson sträcker sig ännu längre och ger exempel på inte bara prepositioner eller adverb som kan utgöra partiklar utan också substantiv *slå vakt*, adjektiv *bryta löst*, particip *göra gällande*, eller lexikaliserade ordgrupper *ha på känn*, *gå till spillo* (1987:40-41).

Partikelverb kan förekomma i lös eller fast förbindelse. Lös förbindelse är när partikeln kommer efter verbet, dock före objektet, som i *att söka upp någon*. När partikeln däremot står som förled är det en fast förbindelse som i *att uppsöka någon*. Betydelsen är densamma men den lösa förbindelsen har en mer vardaglig ton medan den fasta förbindelsen har en mer formell skriftspråklig klang (Jörgensen & Svensson 1987:51). En annan benämning på dessa grupper är löst och fast sammansatta partikelverb. Grundat på dessa två benämningar delar Malmgren upp partikelverben i fyra kategorier:

- 1) de som alltid är fast sammansatta såsom *avlida* eller *inse*,
- 2) de som alltid är löst sammansatta som *tycka om* eller *se upp*,
- 3) de som kan vara både löst sammansatta och fast sammansatta utan betydelseskillnad som *omtala/tala om* eller *uthärda/härda ut* och

- 4) de som kan vara både löst och fast sammansatta men med betydelskillnad som *avbryta/bryta av* eller *omvända/vända om*.

(Malmgren 1994:43)

Bodegård menar däremot att benämningen löst sammansatta partikelverb inte är bra eftersom "ett partikelverb just inte är sammansatt utan två separata ord, som ofta inte ens står bredvid varandra" (1985:5).

Som tidigare nämnt modifierar partikeln verbets betydelse i olika grad. När partikeln ändrar verbets betydelse helt kallas det ett lexikaliserat partikelverb "där betydelsen är oförutsägbar, eftersom helhetens betydelse är en annan än delarnas betydelse" (Enström 1990:50). Lexikaliserade partikelverb är alltså ett slags idiom som behöver läras in som en helhet. När partikeln istället endast preciserar betydelsen av verbet kallas det ett icke-lexikaliserat partikelverb. Holmgren Ording skiljer på bokstavliga och bildliga partikelverb, där de bokstavliga som *ställa fram mat* borde vara synonymt med de icke-lexikaliserade partikelverben medan de bildliga såsom *ställa fram klockan* borde syfta på de lexikaliserade partikelverben (1998:6).

Ett problem med att definiera partikelverb utifrån betoningmönster är att detta inte framkommer i skrift vilket därför kan utgöra ett hinder för inlärares språkutveckling. Även om jag kommer att använda betoning av partikel som främsta kriterium för att kalla en ordkombination partikelverb finns det också andra saker att beakta. Norén nämner sju punkter för att urskilja partikelverb (1985:375-382). Det första är som tidigare nämnt att verbet är trycksvagt och att partikeln bär huvudtrycket. Kriterium två är syntaktiska test där exempelvis subjektet placeras mellan verb och partikel efter inledande adverbial för att utröna partikelverbets äkthetsgrad. Det tredje kriteriet handlar om partikelverbets eventuella släktskap med fast sammansättning, avledning eller synonym även om avsaknad av synonym inte skulle bevisa motsatsen. Kriterium fyra gäller transitivitetsförändringar. Norén ger exemplet *dansa – dansa av*, där det intransitiva *dansa* blir transitiva *dansa av* tillsammans med en partikel. Motsatt förändring från transivitet till intransivitet kan också ske som i det transitiva *såg* i frasen *hon såg något* till det intransitiva partikel verbet *såg på* i *hon såg på*. Kriterium fem gäller förändringar i subjekt- och/eller objekttyp, till exempel utvidgning eller inskränkning av dessa, exempelvis

”*dricka* har som objekt vätska av något slag, *dricka ur* även behållaren för vätskan” (Norén 1985:380), här har alltså en utvidgning av objektet skett. När partiklar perfektiverar verb, alltså att imperfektiva verb blir perfektiva är kriterium nummer sex, som i *krypa – krypa fram*. Det sista kriteriet, nummer sju, är att sätt för handlingens utförande förändras, det vill säga aktionsarten. Norén sammanfattar sina kriterier för partikelverb på följande sätt: ”Ju fler betydelsekomponenter som förändras i verbet, i partikeln och i ramen runt omkring dem, desto mer ”äkta” är partikelverket” (Norén 1985:382).

3. Tidigare forskning

Norén har i sin avhandling med semantisk analys studerat vad som karakteriserar partikelverb, både i fast och sammansatt form (1996). Partiklarna kan tillföra verbet element av position, rörelse och begränsning och med utgångspunkt i dessa skapar hon fyra kategorier att dela upp de genomskinliga, det vill säga de icke-lexikaliserade partikelverben i. De fem partiklar som analyseras är *i*, *på*, *till*, *(i)från* och *av*. Den minst förekommande sortens partikelverb i studien var de partikelverb som bildas med positionspartiklar, som exempel nämns *(vemodet) sitter i* eller *(locket) sitter på* (1996:183-84). Nästa grupp är de icke-gränsrelaterade partiklarna där partikeln visar på en fortsättning vidare, till exempel som *i att arbeta på* (1996:190). Det som utgjorde hälften av partiklarna i studien var de som hade med rörelse att göra. Ett kriterium för att en partikel tillför rörelse är att det bildade partikelverket ska kunna utbytas med verbet *förflytta*, som i *dra på (stövlarna)* eller *ställa fram (mjölken)* (1996:193). De gränsrelaterade partiklarna gör att handlingen i partikelverket ”antas plötsligt uppträda och/eller fullbordas” (1996:199) som i *äta upp* eller *smutsa ned*. Norén berör också de lexikaliserade partikelverben som här delas upp i två kategorier, de med metaforiskt betydelse som *hoppa av (från sitt land)* och de som genom ”förlust av en eventuell lokal betydelse till en mer abstrakt gränsbetydelse” (1993:210) som i *kasta upp* med betydelsen ”kräkas”.

Enström har i sin studie systematiskt analyserat användandet av partikelverb, prefixverb och reflexiva verb i uppsatser skrivna av gymnasieelever med svenska

som andraspråk. Som referensmaterial har även uppsatser skrivna av elever med svenska som förstaspråk använts. Syftet var att ”finna och kategorisera några av feltyper som generellt sett tycks dröja kvar längst hos invandrarelever på deras väg mot slutlig fullgod behärskning av svenska språket” (1990:9). I en delundersökning har också partikelverbsfrekvensen jämförts i uppsatser skrivna av elever med svenska som förstaspråk respektive svenska som andraspråk. I huvudundersökningen analyserades totalt 407 uppsatser skrivna av 91 elever med 19 olika modersmål medan det i delundersökningen var 44 uppsatser skrivna av 22 förstaspråkstalare och lika många andraspråkstalare. Andraspråkseleverna befinner sig på en språkligt avancerad nivå då de studerar teoretiska utbildningar på gymnasienivå men de har vissa brister i sin svenska språkbehärskning då de inte deltar i den ordinarie svenskundervisningen (1990:98). I de studerade uppsatserna fanns sammanlagt 16 felanvändningar av reflexiva verb, vilket inte är ett stort antal men om man ser till frekvensen av dessa finner man att det i de svenska elevernas uppsatser är ”tre gånger så många olika verb med reflexiv konstruktion och nära tre gånger så många förekomster som i invandrarelevernas uppsatser” (1990:99). När det gäller partikelverb och prefixverb finner Enström tre feltyper, nämligen tillägg, bortfall eller utbyte av partikel/prefix. I uppsatserna återfinns sammanlagt 45 felanvändningar varav 19 av kategorin bortfall (ibid). Orsaken till felen, enligt Enström, kan ha att göra med att det finns ett så stort antal partiklar som inte bara preciserar verbhandlingen i partikelverb utan också helt kan förändra den (1990:100). I delundersökningen framgår att ”de svenska eleverna har nästan dubbelt så många partikelverbsförekomster som invandrareleverna och mer än dubbelt så många olika partikelverb” (ibid). När det gäller prefixverben råder motsatta förhållanden, invandrareleverna har nästan dubbelt så många förekomster av prefixverb som de svenska eleverna och lite fler olika prefixverb (ibid). Detta borde innebära att ett prefixverb som bara består av ett enda ord är lättare att handskas med än partikelverb då dessa är semantiska enheter bestående av två ord.

Thorén (2012) har också studerat förekomsten av partikelverb och dess frekvensförhållande i uppsatser skrivna av gymnasieelever med svenska som förstaspråk och svenska som andraspråk. Hypotesen var att partikelverbsfrekvensen skulle vara mindre i uppsatser skrivna av elever med svenska som andraspråk.

Undersökningsmaterialet bestod av 30 uppsatser; 10 av eleverna med svenska som förstaspråk, 10 av eleverna med svenska som andraspråk med inlärningsbörjan före sju års ålder och 10 uppsatser av elever med svenska som andraspråk med inlärningsbörjan efter sju års ålder. Den första gruppen benämns som L1-gruppen, den andra gruppen som L2före7-gruppen och den tredje som L2efter7-gruppen. Vidare undersöktes hur frekvenserna skilde sig åt mellan lexikaliserade och icke-lexikaliserade partikelverb. Resultatet i Thoréns studie visade inte på några större skillnader i partikelverbsfrekvensen mellan de olika grupperna. L1-eleverna hade 94 partikelverbsförekomster medan L2före7-eleverna hade 80 och L2efter7-eleverna hade 92. Skillnaderna var också marginella räknat på antal olika partikelverb eleverna i de olika grupperna hade använt. Den största skillnaden mellan grupperna fann Thorén i studiet av metaforiska partikelverb. I gruppen L1 återfanns metaforiskt använda partikelverb 16 gånger, varav unika partikelverb var till antalet nio, medan det i L2före7-gruppen förekom tre olika metaforiskt använda partikelverb vid tre tillfällen. I gruppen L2efter7 användes sex partikelverb metaforiskt sju gånger. Thorén argumenterar att antalet uppsatser var för få då individuella skillnader fick för stort genomslag i resultatet. Vidare skriver Thorén att det möjligtvis förhåller sig så att andraspråkselevernans uppsatser är mer talspråksmässiga och att de därför skulle ha benägenhet att använda de stilistiskt lägre stående partikelverben. Den uteblivna skillnaden i partikelverbsfrekvensen mellan grupperna L2före7 och L2efter7 förklaras med att eleverna i L2efter7 var mognadsmässigt redo att lära in ett andraspråk efter sju års ålder när den första kontakten med svenska språket skedde.

Winqvist (2010) har undersökt förståelsen av partikelverb hos 42 elever med svenska som andraspråk vilka studerar på SAS grundnivå. Detta mättes med ett test som bestod av 50 exempelmeningar varav hälften lästes upp och hälften lästes av eleverna själva, där de sedan fick fyra olika svarsalternativ att kryssa i. De 50 partikelverben var fördelade mellan a) verb med många olika kombinationsmöjligheter, b) partikelverb som kan förväxlas med verb + preposition, c) lexikaliserade partikelverb man inte kan gissa sig till betydelsen av, d) partikelverb med preciserande partikel och slutligen e) lexikaliserade partikelverb

som kan ta många partiklar. Lexikaliserade partikelverb visade sig vara svårast då strax under hälften hade svarat rätt på dem medan när det gällde partikelverb med de specificerande partiklarna var 2/3 av svaren rätt.

4. Material och metod

4.1. Material och informanter

Jag har studerat förekomsten av löst sammansatta partikelverb i uppsatser skrivna av 42 studenter som studerat en termin av *Svenska som främmande språk, behörighetsgivande kurs* vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet. Kursen gavs för inlärare av svenska på avancerad nivå och var en högskoleförberedande kurs. För tillträde till utbildningen krävdes bland annat kunskaper i språket motsvarande nivå B2 enligt Europarådets självbedömningsskala. Efter avslutad kurs skall studenten kunna behärska det svenska språket på en nivå som motsvarar C1 enligt samma skala. Målet för studierna var att få godkänt på slutprovet i skriftlig färdighet vilket jämförs med Tisus-testet, och därmed få behörighet att bedriva högre studier vid svenska universitet och högskolor. Studenterna, som talar svenska som andraspråk, är 30 kvinnor och 12 män födda 1963-1993. De har vidare kommit till Sverige i vuxen ålder och har endast vistats i landet i ett fåtal år. I gruppen återfinns 23 olika modersmål enligt tabell 1.

Tabell 1. *Antal studenter med olika modersmål*

Modersmål	Antal studenter
kinesiska	6
engelska	5
spanska	5
ryska	3
tyska	3
finska	2
franska	2
bengali	1
bosniska	1
engelska/skottiska	1
flamländska	1
grekiska	1
japanska	1
litauiska	1
makedonska	1
nederländska	1
persiska	1
ryska/estniska	1
ryska/lettiska	1
ryska/ukrainska	1
serbo-kroatiska	1
spanska/katalanska	1
ungerska	1
Totalt antal elever:	42

Modersmålen tillhör olika språkfamiljer. Studier visar att de stadier inlärare av ett andraspråk måste genomgå mot målspråkets norm är tämligen lika för alla inlärare oavsett modersmål och därför har jag valt att inte göra en felanalys av partikelverb med grund i vilket modersmål studenterna talar. Vidare vill jag kunna jämföra resultatet med Enströms delundersökning i studien *Feltyper i invandrargymnasisters användning av partikelverb, prefixverb och reflexiva verb* (1990) vilken är gjord med elever med nio olika modersmål. Eleverna i denna grupp var i början av sin gymnasiala utbildning så när jag jämför min undersökning med Enströms använder jag därför endast de 42 inträdesuppsatserna, då de vuxna studenterna, liksom gymnasieeleverna, skrev dem när de stod inför sin högskoleförberedande utbildning.

De båda grupperna kan därmed tänkas vara på liknande språklig nivå men gymnasieeleverna har en längre vistelsetid i Sverige och kan därför tänkas ha fått mer informell språkinläring än de vuxna inlärarna. Därför vill jag i denna undersökning se om det finns en skillnad i partikelverbsfrekvensen mellan grupperna.

Fler studenter än 42 deltog i kursen men jag har valt att studera de studenter som skrev både inträdes- och slutprovsuppsats för att kunna se om en utveckling av framför allt partikelverbsfrekvensen skett under den termin de studerade. Uppsatserna är skrivna vid fyra olika tillfällen, inträdesuppsats för HT-12, slutprovsuppsats för HT-12, inträdesuppsats för VT-13 och slutprovsuppsats för VT-13. Studenterna har fått givna ämnen att skriva om med texter att läsa för inspiration till sitt eget skrivande.

Som tidigare nämnts har studenterna kommit till Sverige i vuxen ålder och många har bara vistas i Sverige i ett fåtal år. Det kan vara en förklaring till att kursen heter *Svenska som främmande språk* snarare än *svenska som andraspråk*. Termen *svenska som främmande språk* används vanligtvis när språket lärs in med hjälp av undervisning utanför den miljö där det används. I det här fallet vistas studenterna i Sverige men de har haft mycket lite direktkontakt med målspråket bland annat på grund av att de varit i Sverige så kort tid. De har också i allmänhet inte så många svenska kontakter och använder ofta engelska som språk för kommunikation med sin omgivning. När de studerar på denna kurs sker det på heltid och med mycket undervisning så man kan säga att undervisningen spelar en större roll här än vid andraspråksinläringen. Av den anledningen kan man alltså argumentera för benämningen *Svenska som främmande språk*. *Svenska som andraspråk* beskrivs däremot som studier av svenska i den miljö där det talas. Här kommer jag att kalla studenterna för andraspråksinlärare trots att de studerar kursen *Svenska som främmande språk* eftersom det ändå är i Sverige de bedriver sina studier.

För att kunna jämföra partikelverbsfrekvensen i studenternas texter med de som är skrivna av gymnasieeleverna i Enströms delstudie har jag räknat antal graford i uppsatserna. I de 42 inträdesuppsatserna är det 11 856 graford medan det i de 42 slutprovsuppsatserna är 16 059 graford. Eftersom Enström mätte partikelverb per handskrivna sida delade jag sedan uppsatsernas antal graford med 125 ord, som jag,

på inrådan av Enström, räknar som en genomsnittlig siffra antal graford per handskrivna sida. På så sätt får jag en jämförelsekvot som består av partikelverb per sida på 125 graford.

Enströms undersökningsgrupp i delundersökningen om partikelverbsfrekvens är 22 uppsatser skrivna av lika många gymnasister med svenska som andraspråk och 22 uppsatser skrivna av lika många elever med svenska som förstaspråk som referensgrupp. Eleverna gick vid uppsatstillfället i årskurs ett på gymnasiet. Enström skriver om eleverna med svenska som andraspråk att ”eftersom de går i gymnasieskolan och alltså har ansetts ha möjligheter att tillgodogöra sig denna utbildning på ett tillfredställande sätt, måste man utgå från att de besitter mycket goda kunskaper i svenska” (1990:36). Liksom denna grupp i gymnasiet förbereder sig för högre studier gör också den högskoleförberedande kursens studenter det. Därför bör de båda gruppernas kunskapsnivå i det svenska språket vara jämförbara. Enström skriver vidare att eftersom gymnasieeleverna läser svenska som andraspråk och inte deltar i den ordinarie svenskundervisningen borde det finnas ”vissa kvarvarande problem” i språket (1990:36). Det jag vill utröna är hur partikelverbsfrekvensen skiljer sig mellan studenterna vid den högskoleförberedande kursen vid universitetet och gymnasieeleverna med svenska som andraspråk med tanke på att de haft olika lång exponeringstid för det svenska språket.

Jag kommer alltså att studera förekomsten av löst sammansatta partikelverb i 42 inträdesuppsatser och 42 slutprovsuppsatser samt jämföra de 42 inträdesuppsatserna med de skrivna i Enströms delstudie.

Från och med nu kommer jag att använda beteckningen partikelverb när jag menar löst sammansatta partikelverb om inget annat anges. Med partikelverb menar jag alltså verb som tillsammans med en partikel bildar en semantisk enhet. Partikeln kan utgöras av en preposition eller ett adverb och är den tryckstarka delen i verbfrasen. Just betoningens mönster är det främsta kriteriet för ett partikelverb i denna studie liksom Bodegård som ”utgår från att en partikel är ett adverb eller en preposition med betoning som har en egen betydelse och kan kombineras med flera verb” (1985:6).

För att se om partikelverben sedan är lexikaliserade eller icke-lexikaliserade har de bedömts ett och ett utifrån det sammanhang i texterna de befinner sig i. En del är

tydligt lexikaliserade som *tycka om* där ”att gilla” inte har samma betydelse som ”att tycka”. Uttrycket har alltså blivit ett sorts idiom det vill säga ”ett fast uttryck vars innebörd inte framgår av de ingående ordens betydelse” enligt Svensk ordbok (SO). Fallet *koppla av* är mer komplicerat. I frasen ”*koppla av* strömmen” preciserar partikeln verbet, men i frasen ”*koppla av* utan alkohol”, som återfinns i en av uppsatserna, har partikel verbet den mer metaforiska innebörden av att ”göra sig fri från stress” (SO), det vill säga att *koppla bort* stress. I den frasen är alltså partikel verbet *koppla av* lexikaliserat. Några av de svårbedömda partikelverben är de jag upplever ligga på en skala mellan icke-lexikaliserade till metaforiska lexikaliserade partikelverb. Det som utmärker den metaforiska användningen är att ”den betydelseförändring som sker ofta inte är av totalt genomgripande slag, utan den lexikaliserade betydelsens samband med ursprungsbetydelsen kan anas” (Norén 1996:210).

En annan svårighet i urval av lexikaliserade partikelverb är hur man kan tolka en handling på olika sätt. I fallet med ”Kalle *tar emot* en present av Lisa” betyder verbhandlingen att Kalle får något av Lisa, han *tar* alltså inget av henne, men i handlingen ingår också ett element av att han accepterar presenten, alltså i viss mån *tar* han presenten till sig. På grund av att Kalle ändå inte tar något av Lisa har jag valt att betrakta till exempel ett partikelverb som *ta emot* som ett lexikaliserat partikelverb.

4.2. Undersökningens reliabilitet och validitet

Det finns ett antal aspekter att ta hänsyn till när man mäter studiens reliabilitet. Eftersom både antal partikelverb och antal graford finns angivna torde det vara möjligt att jämföra resultatet med studier där dessa variabler står med. En viktig aspekt om en jämförelse ska ske är också att partikelverb excerperats efter liknande kriterier. En tredje aspekt att ta hänsyn till vid en jämförelse är om uppsatserna är skrivna inom olika temaområden med olika stilgrad. Löst sammansatta partikelverb har som tidigare nämnts en inte lika hög stilgrad som fast sammansatta partikelverb. De områden eleverna i denna studie har skrivit om är:

Det goda livet

Ett brev till politikerna i kommunen

Minoritetsspråk – möjliga att mista eller värda att bevara?

Yttrandefrihet – hur mycket yttrandefrihet är lagom?

Det goda livet torde vara ett område som manar studenterna att skriva med ett mer vardagligt språk än om studenterna skriver om *Yttrandefrihet – hur mycket yttrandefrihet är lagom?* vilket är ett mer abstrakt ämnesområde. Enligt den hypotesen borde det finnas fler löst sammansatta partikelverb i de förstnämnda uppsatserna och fler sammansatta partikelverb i den sistnämnda. Den hypotesen är dock inte testad i denna studie. Vidare har studenterna fått kortare texter att läsa som inspiration till sitt skrivande. I dessa texter förekommer partikelverb man sedan kan se att studenterna har använt i sin produktion. Partikelverb som finns i inspirationstexterna är *komma in, dö ut, hänga samman med, ge upp* och *ta emot*. Alla dessa återfinns i elevernas uppsatser, särskilt partikelverbet *dö ut* som förekommer i elevernas produktion inte mindre än sju gånger. Enström skriver att man kan utgå från att förlagor vid uppsatsskrivning påverkar ordvalet men att sådan påverkan ändå ”bidrar till att spegla den faktiska kunskapen om ords betydelse och användningsområde” (1996:112).

Tabell 2. *Partikelverb i inspirationsmaterial samt frekvensen i studenternas uppsatser*

Partikelverb	Frekvens
dö ut	7
ge upp	3
hänga samman med	1
komma in	1
ta emot	4

Validiteten är god i studien då jag har kunnat mäta partikelverbsfrekvensen i de uppsatser jag har studerat.

5. Resultat

5.1. Partikelverb - frekvensförhållande

En av de frågor jag ville få svar på var om studenternas användning av partikelverb ökade från den dag de skrev inträdesuppsatserna till slutet av terminen då de skrev slutprovsuppsatserna. Antalet graford i inträdesuppsatserna var 11 856. Om man utgår från måttet i Enströms undersökning med 125 graford per sida blir det totalt 95 sidor. Graforden i slutprovsuppsatserna var 16 059 till antalet vilket då blir 128 sidor.

Tabell 3. *Antal partikelverb*

	Inträdesuppsatser	Slutprovsuppsatser
Antal partikelverb	61	57
Antal partikelverb/student	1,45	1,36
Antal partikelverb/sida	0,64	0,45
Antal unika partikelverb	41	32
Antal unika partikelverb/student	0,98	0,76
Antal unika partikelverb/sida	0,43	0,25

Resultatet visar då på att partikelverbsfrekvensen minskat från terminens början till dess slut. Ibland har samma partikelverb använts flera gånger och av olika studenter, som i tidigare nämnda exempel av partikelverbet *dö ut* som använts sju gånger. Man kan istället räkna antalet unika partikelverb och då blir resultatet som tabell 3 också visar. Även när det gäller unika partikelverb har alltså frekvensen minskat mellan terminens start och slut. En fullständig förteckning över partikelverben finns i tabellform som bilaga 1 med antal förekomster per partikelverb skrivna i siffror bredvid.

När partikelverbsfrekvensen jämförs med Enströms delstudie benämner jag de 22 gymnasieelever med svenska som förstaspråk som L1-gruppen, medan de med svenska som andraspråk som L2-gruppen. Den grupp vars uppsatser jag studerat benämns som VL2 för vuxen med svenska som andraspråk.

Tabell 4. *Antal partikelverb per sida i jämförelse med Enströms studie*

	Enströms delstudie		Denna studie
	L1	L2	VL2
Antal partikelverb/sida	1,98	1,05	0,64
Unika partikelverb/sida	1.34	0,67	0,43

Här kan man alltså se att gymnasieeleverna med svenska som andraspråk har knappt hälften så många partikelverb i sina uppsatser som elever med svenska som förstaspråk vilket också är Enströms slutsats (1990:75). Ser man på de vuxna studenterna med svenska som andraspråk sker återigen nästan en halvering av partikelverbsförekomster i jämförelse med gymnasieelever med svenska som andraspråk. Detta innebär alltså en fjärdedel av de partikelverb en gymnasieelev med svenska som förstaspråk producerar. Om man istället ser till unika partikelverb möter vi samma mönster då L2-eleverna har cirka hälften så många unika partikelverb som L1-eleverna. VL2-inlärarna har vidare hälften så många unika partikelverb som L2-eleverna.

5.2. Lexikaliserade partikelverb - frekvensförhållande

Antalet lexikaliserade partikelverb i min studie framgår i tabell 5. I procent av det totala antalet partikelverb i inträdesuppsatserna är 49% lexikaliserade. I slutprovsuppsatserna är de lexikaliserade partikelverben i förhållande till den totala mängden partikelverb 59%, alltså har andelen lexikaliserade partikelverb i procent ökat efter en termin. Här kan vi alltså se en uppgån

Tabell 5. *Antal lexikaliserade partikelverb*

	Inträdesuppsatser	Slutprovsuppsatser
Lexikaliserade partikelverb	30	34
Unika lexikaliserade partikelverb	18	19

Vilka lexikaliserade partikelverb studenterna använde vid de två olika uppsatstillfällena återfinns i tabell 6.

Tabell 6. *Excerperade lexikaliserade partikelverb*

Inträdesuppsatser	Slutprovsuppsatser
falla in i 1	dyka upp 1
gå ihop 1	ge upp 3
gå ut 1	hålla med 4
hålla med 3	hålla på 2
hålla på 1	hänga ihop 3
hälsa på 1	hänga samman 1
kasta bort 1	komma ihåg 1
komma ihåg 3	komma överens 1
komma in 1	känna till 1
koppla av 1	lägga upp 1
se fram emot 1	peka ut 1
slå ihop sig 1	se till 1
slå ut 1	se ut 3
stå kvar 1	slå fast 1
sätta sig in 1	spela in 2
ta emot 2	ställa ut 1
ta in 1	ta emot 4
tycka om 8	ta upp 1
	tycka om 2

5.3. Icke-lexikaliserade partikelverb – frekvensförhållande

Nedan i tabell 7 återfinns hur många excerperade icke-lexikaliserade partikelverb det finns i inträdesuppsatserna respektive slutprovsuppsatserna och i tabell 8 vilka de excerperade partikelverben är.

Tabell 7. *Antal icke-lexikaliserade partikelverb*

	Inträdesuppsatser	Slutprovsuppsatser
Icke-lexikaliserade partikelverb	31	23
Unika icke-lexikaliserade partikelverb	23	13

Liksom med de lexikaliserade partikelverben kan vi här se en förändring men en nedåtgående sådan, där de icke-lexikaliserade partikelverben har blivit färre, både i antal och i förhållande till den totala mängden partikelverb.

Tabell 8. *Excerperade icke-lexikaliserade partikelverb*

Inträdesuppsatser	Slutprovsuppsatser
bry sig om 2	bry sig om 3
bygga om 1	driva fram 1
dela ut 1	dö ut 7
flytta hit 2	leva kvar 1
flytta omkring 1	reda ut 1
flytta runt 1	resa runt 1
följa med 1	skriva upp 1
ge ut 1	sätta in 1
gå fram 1	ta bort 2
gå förbi 1	ta reda 1
gå runt 1	tystna bort 1
gå upp 2	veta om 1
höra av 1	växa upp 2
kolla upp 1	
komma hem 1	
leda fram 1	

stiga av 1
 svischa förbi 1
 ta med 2
 ta reda 1
 ta sig hem 1
 växa upp 5
 åka upp 1

5.4. Partiklar – frekvensförhållande

I tabell 9 kan man se att antalet unika partiklar inte är många i förhållande till den totala mängden använda partiklar, det vill säga partikelvariationen är inte stor. Man kan också utläsa att varken antalet partiklar eller unika partiklar ökar efter en termins studier.

Tabell 9. *Antal unika partiklar*

	Inträdesuppsatser	Slutprovsuppsatser
Partiklar	61	57
Unika partiklar	20	18

När man sedan jämför antalet unika partiklar per sida med eleverna i Enströms studie ser man att frekvensen inte skiljer sig mycket mellan VL2-gruppen och L2-gruppen i tabell 10. Däremot har båda grupperna var för sig knappt hälften så många unika partiklar per sida som L1-eleverna har. En fullständig förteckning över partiklar medföljer som bilaga 2.

Tabell 10. *Antalet unika partiklar per sida i jämförelse med Enströms studie*

	Enströms studie		Denna studie
	L1	L2	VL2
Unika partiklar/sida	0,36	0,22	0,21

Enström undersökte också i sin delstudie partikelvariationen vid de högfrekventa verben *gå* och *komma* (1990:81-82). I tabell 11 är Enströms resultat sammanställt med partikelvariation av samma verb i denna undersöknings inträdesuppsatser. Här kan man se att L2 har sämre partikelvariation än L1. För VL2-gruppen varierar dock resultatet. När det gäller verbet *gå* har VL2-gruppen en något högre partikelvariation, 6 mot 4, än L2-gruppen. Med verbet *komma* har de 3 partikelverb i förhållande till L2-gruppens 6. Utifrån dessa resultat kan man ändå dra slutsatsen att L1 har ”betydligt större möjligheter än invandrareleverna att t ex modifiera verbens betydelse” (1990:82). En annan aspekt att iaktta är att vissa partikelverb förekommer i alla tre gruppernas alster nämligen *gå ut*, *komma hem*, *komma ihåg* och *komma in*.

Tabell 11. *Partikelvariation vid gå och komma i jämförelse med Enströms studie*

gå			komma		
Enströms studie		Denna studie	Enströms studie		Denna studie
L1	L2	VL2	L1	L2	L3
gå emot		gå fram	komma dit komma fram		
gå förbi		gå förbi	komma hem	komma hem	komma hem
gå hem			komma ifrån		
gå igenom			komma igång		
gå ihop		gå ihop	komma ihåg	komma ihåg	komma ihåg
gå in	gå in		komma in	komma in	komma in
gå iväg	gå iväg		komma med	komma med	
gå ned			komma på		
gå ner			komma tillrätta		
gå omkring	gå omkring		komma upp	komma upp	
gå runt		gå runt	komma ur		
gå till			komma ut	komma ut	
gå ut		gå upp	komma över		
gå åt		gå ut			
gå över					
14	4	6	14	6	3

5.5. Felaktiga partikelverb

Liksom Enström kommer jag att dela upp de felaktiga partikelverben i tre kategorier, nämligen tillägg, bortfall eller utbyte av partikel. En fjärde kategori är också övriga fel, då informanterna kan ha använt semantiskt korrekta partikelverb men i fel sammanhang. Meningar ur elevernas produktion lyfts fram och kommenteras. I tabellen listar jag felfrekvensen vilken till synes är låg. Dessa fel är som tidigare nämnt tagna ur 42 inträdesuppsatser och lika många slutprovsuppsatser.

Kvoten fel per sida blir för inträdesuppsatserna 0,06 och för slutprovsuppsatserna 0,03. Gruppen L1 i Enströms studie hade 3 fel vilket ger 0,02 fel per sida och för L2 gäller 0,11 fel per sida.

Tabell 12. *Felaktig partikelverbsanvändning*

	Inträdesuppsatser	Slutprovsuppsatser
Tillägg av partikel	1	1
Bortfall av partikel	2	-
Utbyte av partikel	3	2
Övriga fel	-	1
	6	4

5.5.1. *Tillägg av partikel*

I följande mening har betydelsen förändrats på ett oavsiktligt sätt genom tillägg av partikel.

- (1) ”Ungdomer, studenter och unga arbetande ska se och märka att det gammeldagsa sättet ska inte *hålla till*”

Alltså har här ett tillägg av partikeln *till* skett. Informanten syftar nog till enbart verbet *hålla* som i uttrycket *argumentet håller inte*. I den här satsen överförs då uttrycket till att *sättet inte håller*. Kanske vill man sedan med hjälp av en preposition tillföra en begränsande funktion, att det *inte håller mer*, alltså att det är slut med *gammeldagsa sättet*. Skriver man *hålla till* är det dock ett lexikaliserat partikelverb med betydelsen *att vistas*. I nästa mening har nog en sammanblandning av *kränka* och *göra ner* skett.

(2) ”..behöver inte betyder att man måste *kränka ner* andra.”

Om *kränka ner* ersätts med endast *kränka* skulle frasen låta mer korrekt. Om *kränka* i sin tur byts ut mot *göra ner* som betyder att *tillintetgöra*, blir betydelsen något häftigare men i huvudsak densamma.

5.5.2. *Bortfall av partikel*

När bortfall av partikel skett i följande meningar har betydelsen av verbet förändrats.

(3) ”..det är viktigt för invandrades integration i Sverige att de *känner* de traditionellt svenska högtiderna...”

(4) ”bara fira någonting som alla *känner*?”

Här finner vi två exempel på fraser där betydelsen av *känner* som är *vara personligt bekant med* blir fel då en *högtid* eller *någonting* inte är personer. Det uppstår alltså brott mot verbets semantiska selektionsregister. Om man istället lägger till partikeln *till*, uppstår det lexikaliserade partikel verbet *känna till* med betydelsen *ha vetskap om*, vilket passar bättre i kontexten.

5.5.3. *Utbyte av partikel*

Utbyte av partikel har i följande mening inneburit att betydelsen förändrats.

(5) ”Det goda livet” har många olika betydelser, men den första som *kommer fram* till mig är min hund.”

Jag tolkar denna fras som om att ett utbyte skett. Frasen torde lyda ”den första jag *kommer på* är min hund”, men partikel verbet är här utbytt med *komma fram* som i att *komma fram* till ett resultat (i tankevärlden). Andra möjliga tolkningar är att det skett ett tillägg ”den första som kommer till mig är min hund”, eller ett utbyte med uttrycket *komma för*, med betydelsen att ”komma som en tanke”. Dessa två ordkombinationer *komma till mig* och *komma för mig* är dock inte så vanliga som *komma på* och detta är skrivet av en student som inte lärt sig svenska så länge och dessutom skriver sin inträdesuppsats, så den första tolkningen ter sig för mig vara rimligast. I nedan mening har partikel som visar på riktning byts ut mot partikel som visar position.

(6) ”Många människor av andra länder *kommer här*.”

Alltså har i detta fall en partikel som visar på riktning, *hit*, byts ut mot en partikel som visar på position, *här*. Verbet *kommer* betyder en rörelse från a till b och *hit* torde indikera en rörelse i riktning mot talaren. Vill man däremot visa på en position nära talaren kan man byta ut verbet mot exempelvis *bor* och då blir meningen *Många människor av andra länder bor här*, vilket också fungerar men då har vi inte att göra med ett partikelverb. Utbyte av partikel i följande mening gör den inkorrekt.

(7) ”..leva livet utan att *bry sig av* något.”

Orsaken till att partikeln *om* är utbytt till partikeln *av* är svår att förstå. Den närmaste betydelsen av partikeln *av* jag kan finna är det Norén beskriver som i ett antal lexikaliserade fall där *av* används för att ge intensiv betydelse till ”mentala verb och sinnesverb som beskriver intryck, t.ex. *känna av*” (1996:182), men det är en långsökt koppling. Medvetet eller omedvetet har man nog istället försökt sätta en partikel till verbfrasen *bry sig* för att ändra den från intransitiv till transitiv då den tar objektet *något*. Här borde det däremot vara partikeln *om* som bidrar med den funktionen. I nedan mening har de närliggande partiklarna *in* och *i* förväxlat.

(8) ”Vi kan i princip *spela i* ljudet...”

Här har partikeln *in* i *spela in* byts ut mot *i*. För det första är de båda partiklarna snarlika vilket kan vara problematiskt vid inläring. För det andra innehåller rörelsepartikeln *i* komponenterna rörelse, mål och gräns, ofta till inuti något (Norén 1996:113), vilket stämmer här eftersom ljudet spelas in i något, exempelvis en bandspelare. För att partikeln *i* ska kunna klassas som rörelsepartikel kan man parafrasera den med det riktningsangivande adverbet *in*, vilket torde göra det ännu svårare för inläraren att välja rätt partikel (Norén 1996:113). I mening 9 har för sammanhanget fel partikel använts.

(9) ”uttrycka sina åsikter och *dela ut* vad man tänker...”

I den här frasen har partikelverbet *dela med sig* bytts mot *dela ut*. *Dela ut* kan betyda att distribuera och på sätt och vis kan man tänka sig att man distribuerar sina tankar till andra människor. Tittar man däremot noggrannare på betydelsen innebär den att sprida enskilda delar av en viss mängd, vilket vore lustigt då en människa torde ha en obegränsad mängd tankar så länge hon lever. *Dela med sig* däremot betyder att *ge bort en del* och då kan mängden, i detta fall tankar, vara oändlig.

5.5.4. Övriga fel

Felet här består i att ett partikelverb använts men med fel verb.

(10) ”uttrycka sig och *ta fram* sina åsikter...”

Här är det verbet som har byts ut då jag tror att informanten egentligen menar *föra fram*. Tanken här har nog varit att istället för det vanliga grundverbet *säga* vilja variera sin text med ett metaforiskt lexikaliserat partikelverb som syftar till att ta fram sina åsikter ur sitt inre, alltså i rörelseriktning från a till b som i *ta fram* pengar ur plånboken. Att *föra fram* betyder däremot att formellt uttrycka något vilket borde passa bättre i denna fras.

6. Sammanfattning, diskussion och slutsatser

Syftet med denna undersökning har varit att studera förekomsten av partikelverb i uppsatser skrivna av vuxna inlärare med svenska som främmande språk på avancerad nivå. Dessa studenter studerade kursen *Svenska som främmande språk, behörighetsgivande kurs* vid tillfället då de skrev uppsatserna. Kursen anordnades av Göteborgs universitet och var högskoleförberedande vilket innebar att utbildningen var på en språkligt avancerad nivå. Informanterna var 42 studenter med 23 olika modersmål som sammanlagt skrev 84 uppsatser, 42 vid terminsstart och 42 efter en termin, vid utbildningens slut. En del av undersökningen har inneburit att mäta frekvensförhållanden i uppsatserna och se om partikelverbsfrekvensen ökade efter en termins studier på kursen. En annan del har varit att jämföra partikelverbsfrekvensen med uppsatser skrivna av gymnasieelever med svenska som första- och andraspråk i Enströms studie *Feltyper i invandrargymnasisters användning av partikelverb, prefixverb och reflexiva verb* (1990). I Enströms studie finns en delundersökning där just frekvensförhållanden mer än feltyper har undersökts. Eleverna i denna grupp var i början av sin gymnasiala utbildning och när jag jämför min undersökning med Enströms använder jag därför endast de 42 inträdesuppsatserna, då studenterna, när de skrev de uppsatserna stod inför sin högskoleförberedande utbildning. Trots att både de vuxna inlärarna och gymnasieeleverna med svenska som andraspråk står inför sin högskoleförberedande utbildning kan det tänkas att antalet år de vistats i Sverige ger utslag på antalet partikelverb som förekommer i deras skriftliga produktion. Jag har också undersökt frekvensen av lexikaliserade respektive icke-lexikaliserade partikelverb samt hur många unika partiklar som fanns i uppsatserna. Till sist har jag också gjort en felanalys av de fel jag fann i bruket av partikelverb.

När jag studerade partikelverbsfrekvensen i inträdesuppsatserna och jämförde med slutprovsuppsatserna kunde jag inte se att någon utveckling skett, snarare hade frekvensen minskat något från 0,64 partikelverb/sida till 0,45 partikelverb/sida. Resultatet kan tolkas på olika sätt. Antalet uppsatser kan vara för få för att statistiskt säkerställa en utveckling eller så utvecklades studenternas svenska från

vardagsspråk till skolspråk under terminen så att de därmed valde bort de mer vardagliga löst sammansatta partikelverben till förmån för de stilistiskt högre ställda fast sammansatta partikelverben. En relaterad frågeställning är om konkreta eller abstrakta uppsatsämnen påverkade resultatet. Man kan i elevernas produktion se att de använt partikelverb som finns i inspirationstexterna de läste innan de skrev uppsatserna. Min slutsats är dock att den mest troliga anledningen är att det tar mycket lång tid att utveckla kunskap om och att lära sig använda partikelverb då de är så komplexa till sin natur. Det som ytterligare styrker mitt antagande är jämförelsen med Enströms gymnasieelever. I Enströms delundersökning använde förstaspråkseleverna 1,98 partikelverb per sida medan andraspråkselevernas användning låg på 1,05 partikelverb/sida. I min undersökning låg studenternas partikelverbsfrekvens i inträdesuppsatserna på 0,64 per sida. Förstaspråkseleverna har alltså nästan dubbelt så många partikelverbsförekomster som andraspråkseleverna, vilka i sin tur har nästan dubbelt så många partikelverb som de vuxna inlärarna. Liknande förhållanden får man också om man undersöker frekvensen av unika partikelverb. Eftersom de vuxna inlärarna torde vara de som senast har kommit till Sverige kan resultatet bero på hur lång tid de exponerats för det svenska språket och framför allt hur mycket muntligt, vardagligt tal de tagit del av. En anledning till att partikelverbsfrekvensen är så låg kan visa på att framför allt de vuxna studenterna använder undvikandestrategier på grund av partikelverbens komplexitet.

För att återgå till inspirationsmaterialets påverkan på partikelverbsfrekvensen i studenternas skriftliga produktion kan man se att partikelverb som fanns i inspirationsmaterialet också återfanns i elevernas uppsatser. Även om underlaget i denna studie är för litet för att dra slutsatser kring detta kan det vara intressant att studera om inlärares partikelverbsfrekvens ökar genom använda inspirationsmaterial innehållande partikelverb inför uppsatsskrivning.

Vad angår de lexikaliserade partikelverben kunde man se att frekvensen av lexikaliserade partikelverb i förhållande till den totala mängden partikelverb ökade från 49 % i inträdesuppsatserna till 59 % i slutprovsuppsatserna. I motsvarande grad har de icke-lexikaliserade partikelverben minskat. Har då studenternas kvalitativa partikelverbsanvändning utvecklats? Med andra ord, är lexikaliserade eller icke-

lexikaliserade partikelverb de svåraste att lära sig för andraspråkstalaren? Man kanske skulle kunna svara på frågorna genom att skilja på receptiv och produktiv förmåga. I förenklade ordalag har studenterna i denna studie använt sin receptiva förmåga när de läst inspirationsmaterialet och sin produktiva förmåga när de skrivit uppsatserna. När man läser texter som innehåller lexikaliserade partikelverb man inte har kunskap om kan man inte av de olika delarna i partikelverbet förstå hela verbfrasens betydelse. Läser man istället ett icke-lexikaliserat partikelverb man inte stött på tidigare kan man genom att förstå verbfrasens olika delar också förstå hela verbfrasens betydelse. I produktion kan motsatta förhållanden vara gällande. Lexikaliserade verb kan läras in som en helhet och sedan användas i skrivandet. Enström skriver ”Ett partikelverb däremot som bara innebär en precisering av det enkla verbets betydelse kan anses ställa högre krav på inläraren, eftersom valmöjligheterna är så stora” (1990:82). Man kanske skulle kunna tänka sig att studenterna har lärt sig fler lexikaliserade partikelverb genom sina studier men att osäkerhet fortfarande råder när det gäller de icke-lexikaliserade partikelverben.

Antalet unika partiklar varierar inte mycket från terminens början till dess slut, de minskar i antal från 20 till 18 partiklar. Frekvensen 0,22 unika partiklar per sida var nästan densamma som hos andraspråkseleverna på gymnasiet. Däremot använde förstaspråkseleverna nästan dubbelt så många unika partiklar, 0,36 per sida, som de två andra grupperna. Jag studerade också, liksom Enström, partikelvariationen vid de högfrekventa verben *gå* och *komma*. Angående partikelverben konstruerade med *gå* kan det förhålla sig så att materialet är för litet för att kunna dra några större slutsatser men både andraspråkstalarna på gymnasiet och de vuxna inlärarna har betydligt sämre partikelvariation än förstaspråkstalarna. Ett förvånande resultat var att de vuxna inlärarna hade en något bättre partikelvariation i kombination med verbet *gå* i förhållande till andraspråkseleverna på gymnasiet. Materialet är dock för litet för att statistiskt säkerställa resultatet då man i slutuppsatserna inte kan hitta några partikelverb konstruerade med verbet *gå* alls. Den slutsatsen man ändå kan dra är att förstaspråkseleverna har ”betydligt större möjligheter än invandrareleverna att t ex modifiera verbens betydelse” (Enström 1990:82).

När jag studerar de felaktiga partikelverben hos de vuxna inlärarna finner jag mycket få fel. Andraspråkseleverna på gymnasiet har nästan dubbelt så många fel

som de vuxna studenterna men som tidigare nämnts också dubbelt så hög partikelverbsfrekvens. Även om de felaktigt använda partikelverben är få kan man se vad de olika felen består av. När det gäller bortfall av partikel har exempelvis bortfall av *till* skett från partikelverbet *känna till*. Kanske är det så att informanterna inte upplever att *till* är lika betydelsebärande och viktig som verbet *känner* och utelämnar det. I ett fall försöker en informant använda ett metaforiskt lexikaliserat partikelverb *ta fram* om att säga sina åsikter istället för att *föra fram*. Ett enklare val hade varit att skriva *säga*, så här ser vi nog en chanstagare som försöker utveckla sitt språk. I några fall använder informanterna felpreciserande partikel vid icke-lexikaliserade partikelverb som *spela i* istället för *spela in*. I fem fall sker utbyte av partikel i denna studie vilket är flest fel i de olika kategorierna men ändå få. Förutom den låga partikelverbsfrekvensen kan detta ge en bild av hur svårt det är att bemästra de löst sammansatta partikelverben.

Att partikelverb är ett område som behöver belysas i undervisningen av svenska som främmandespråk såväl som i svenska som andraspråk framkommer av resultatet att partikelverbsfrekvensen är låg i uppsatser skrivna av elever med svenska som andraspråk och ännu lägre i de skrivna av studenter med svenska som främmande språk. Om vi vill öppna möjligheter för inlärare av svenska som andraspråk att studera på högre nivå är det viktigt att vi förstår vilka svårigheter de möter på vägen mot målspråksfärdighet.

7. Litteraturförteckning

- Bodegård, Anders 1985. *Tänk efter – verb + partikel = partikelverb*. Stockholm: Skriptor.
- Enström, Ingegerd 1990. *Feltyper i invandrargymnasisters användning av partikelverb, prefixverb och reflexiva verb*. (Nordrapp 4. Rapporter från Institutionen för nordiska språk/svenska vid Göteborgs universitet.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Enström, Ingegerd 1996. *Klara verba. Andraspråksinlärares verbanvändning i svenskan*. (Nordistica Gothoburgensia 18.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Enström, Ingegerd 2010. *Ordens värld – Svenska ord – struktur och inläring*. Stockholm: Hallgren och Fallgren.
- Enström, Ingegerd 2013. Ordförråd och ordinläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmgren Ording, Hans 1998. *Se upp! Svenska partikelverb*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Jørgensen, Nils och Jan Svensson 1987. *Nusvensk grammatik*. Malmö: Gleerups.
- Krashen, Stephen, D. 1981. *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. <http://www.sdkrashen.com/content/books/sl_acquisition_and_learning.pdf> Hämtat 2015-05-06
- Laufer, Batia 1997. What's in a word that makes it hard or easy: some intralexical factors that affect the learning of words. I: Schmitt, Norbert och McCarthy, Michael (red.). *Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malmgren, Sven-Göran 1994. *Svensk lexikologi – Ord, ordbildning, ordböcker och orddatabaser*. Lund: Studentlitteratur.

- Nation, I. S. P. 2013. *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norén, Kerstin 1985. Partikelverb – är det något särskilt? I: *Svenskans beskrivning 15*, Göteborg: Göteborgs universitet.
- Norén, Kerstin 1996. *Svenska partikelverbs semantik*. (Nordistica Gothoburgensia 17.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* 2009. Utarbetad vid Redaktionen för Svenska Akademiens samtidsordböcker, Lexikaliska institutet, Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Stockholm: Norstedts.
- Thorén Lisa 2012. *Partikelverb – hur svåra är de? En undersökning om frekvensförhållandena mellan förstaspråkselever och andraspråkselever avseende bruket av partikelverb*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet (opublicerad uppsats).
- Winqvist, Viveka 2010. *Lösa förbindelser. Andraspråksinlärares förståelse av olika typer av partikelverb*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet (opublicerad uppsats).

Bilaga 1: Excerperade partikelverb

Inträdesuppsatser	Slutprovsuppsatser
bry sig om 2	bry sig om 3
bygga om 1	driva fram 1
dela ut 1	dyka upp 1
falla in (i) 1	dö ut 7
flytta hit 2	ge upp 3
flytta omkring 1	hålla med 4
flytta runt 1	hålla på 2
följa med 1	hänga ihop 3
gå fram 1	hänga samman 1
gå förbi 1	komma ihåg 1
gå ihop 1	komma överens 1
gå runt 1	känna till 1
gå upp 2	leva kvar 1
gå ut 1	lägga upp 1
hålla med 4	peka ut 1
hålla på 1	reda ut 1
hälsa på 1	resa runt 1
höra av 1	se till 1
höra till 1	se ut 3
kasta bort 1	skriva upp 1
kolla upp 1	slå fast 1
komma hem 1	spela in 2
komma ihåg 3	ställa ut 1
komma in 1	sätta in 1
koppla av 1	ta bort 2
leda fram 1	ta emot 4
se fram (emot) 1	ta reda 1
slå ihop sig 1	ta upp 1
slå ut 1	tycka om 2
stiga av 1	tystna bort 1
stå kvar 1	veta om 1
svischa förbi 1	växa upp 2
sätta sig in 1	
ta emot 2	
ta in 1	
ta med sig 2	
ta reda 1	
ta sig hem 1	
tycka om 8	
växa upp 4	

åka upp 1

Antal partikelverb 61

Antal partikelverb 57

Antal unika partikelverb 41

Antal unika partikelverb 32

Bilaga 2: Excerperade partiklar

	Inträdesuppsatser	Slutprovsuppsatser
av	3	-
bort	1	3
emot	2	4
fast	-	1
fram	3	1
förbi	2	-
ihop	2	3
hem	2	-
ihåg	3	1
hit	2	-
in	4	3
kvar	1	1
med	7	4
om	11	6
omkring	1	-
på	2	2
reda	1	1
runt	2	1
samman	-	1
till	1	2
ut	3	13
upp	8	9
överens	-	1
Antal partiklar:	61	57
Antal unika partiklar:	20	18